

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 20 (2020), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2020

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, † dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Marijan Premović (Črna Gora / Montenegro),
dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / Translation:

Knjižni studio d.o.o.

Lektoriranje / Language-editing

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / Printed by:

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Lovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- JULIJANA VIŠOČNIK: Čaščenje Nimf in Fontana
v vzhodnoalpskem prostoru 11
Worship of the Nymphs and Fontanus in the Eastern Alps
- STONE RAVNIKAR: Maribor v 13. stoletju. 1. del: Plemstvo v Mariboru
in njegovi okolici na prelomu 12. v 13. stoletje.....41
*Maribor in the 13th Century. Part 1: Nobility in Maribor and its
surroundings at the turn of the 12th and 13th centuries*
- MIJA OTER GORENČIČ: The role of the Counts of Cilli in the architectural
development of the Jurklošter Carthusian monastery's great cloister
and the question of the location of Veronika of Desnice's grave.
The archaeological method as an aid to art-historical interpretation 67
*Vloga grofov Celjskih pri stavbnem razvoju velikega križnega hodnika
kartuzije Jurklošter in vprašanje lokacije groba Veronike Deseniške.
Arheološka metoda kot pomoč pri umetnostnozgodovinski interpretaciji*
- BERNARD NEŽMAH: Oktobrska revolucija med mitom in realnostjo 119
The October revolution between myth and reality
- ISKRA IVELJIĆ and ŽARKO LAZAREVIĆ: The transition of Croatian
and Slovenian economic elites into the Kingdom of Serbs, Croats
and Slovenes 143
*Tranzicija slovenskih in hrvaških gospodarskih elit v Kraljevino
Srbov, Hrvatov in Slovencev*
- MIRAN ŠTUHEC: Kulturnopolitične in jezikovne politične razmere
na Slovenskem ob koncu prve svetovne vojne 205
*Culturalpolitical and linguistic political situation
in the Slovenian Lands at the end of the First World War*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

JOŽICA ČEH STEGER: **Oton** Župančič in začetki južnoslovanske tvorbe.....227
Oton Župančič and the beginnings of South Slavic formation

SARA MIČIČ and KARIN BAKRAČEVIČ: **Bilingualism** in connection
with executive functions and cognition in children in Slovenian
bilingual area 253
*Dvojezičnost v povezavi z izvršilnimi funkcijami in kognicijo
pri otrocih na slovenskem dvojezičnem območju*

BARBARA SOPČIČ and BOJAN MUSIL: **Escapism**: suppression of self
or its expansion? 279
Eskapizem: odmikanje od sebe ali njegova razširitev?

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 309

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 317

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2020-07
1.01 Izvirni znanstveni članek

Oton Župančič in začetki južnoslovanske tvorbe

Jožica Čeh Steger

Dr., redna profesorica
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in
književnosti
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: jozica.ceph@um.si

Izvleček:

V članku je predstavljeno Župančičevo literarno ustvarjanje in kulturno-politično delovanje pred prvo svetovno vojno in v letih vojne, ob razpadu Avstro-Ogrske ter v Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev oz. v Kraljevini Jugoslaviji. Na podlagi analize Župančičevega kulturno-političnega delovanja, pesmi z narodno in politično tematiko iz revijalnih objav, pesniških zbirk, še zlasti zbirke *V zarje Vidove*, izbranih esejev, zapisov in korespondence, je bilo mogoče razbrati pesnikov odnos do slovenstva in jugoslovanstva. Župančič je aktivno sodeloval pri nastajanju južnoslovanske tvorbe. Kot Belokranjec se je čutil Slovenca in Jugoslovan hkrati. A njegovo opredeljevanje za integralno jugoslovanstvo v prvih desetletjih Kraljevine SHS ni vključevalo jezikovnega unitarizma.

Ključne besede:

Oton Župančič, ideolog preporodovcev, narodno vprašanje, predsednik Kulturnega odseka, odnos do slovenstva in jugoslovanstva, domovinske in narodne pesmi, esej "Adamič in slovenstvo"

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 20 (2020), št. 1, str. 227–252, 65 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Pesnik, dramatik, esejist in prevajalec Oton Župančič (1878–1949) je veljal že pred razpadom Avstro-Ogrske za pesniško avtoriteto in bil še posebej v SFRJ deležen najvišjih časti ter široke strokovne pozornosti.² V Kraljevini Jugoslaviji je bil leta 1938 ob ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani med prvimi imenovan za njenega rednega člana. Postal je prvi predstavnik slovenskega pesništva v Akademiji znanosti in umetnosti kakor tudi predsednik slovenskega dela mednarodnega pisateljskega društva PEN-kluba. Že med obema vojnama so o njegovem literarnem delu izšle monografije izpod peres treh avtorjev, in sicer v italijanščini, francoščini in slovenščini.³ Ob petdesetletnici pesnikovega rojstva je izšel *Jubilejni zbornik za petdesetletnico Otona Župančiča* (1928) v uredništvu Frana Albrehta, ob pesnikovi šestdesetletnici je Akademsko založba v uredništvu Josipa Vidmarja izdala *Dela Otona Župančiča* v štirih knjigah, v Ljubljani so mu ob tej priložnosti pripravili slovesno akademijo. Na začetku druge svetovne vojne se je Župančič pridružil Osvobodilni fronti in postal član njenega Izvršnega odbora. Ob koncu druge svetovne vojne je z balkona ljubljanske univerze pozdravil osvoboditelje. Po osvoboditvi je postal prvi starostni predsednik slovenske zbornice, član zvezne in republiške skupščine, častni doktor ljubljanske univerze, imel je naziv ljudskega pesnika idr. Prejel je visoka politična priznanja oz. odlikovanja, med drugim partizansko spomenico 1941, red bratstva in enotnosti II. stopnje, red zaslug za ljudstvo II. stopnje.⁴

Od osamosvojitve Slovenije prej visoko kanonizirani avtor v strokovni in širši javnosti ne zbuja več posebne pozornosti, še najbolj trdoživa ostaja njegova mladinska poezija. Razlogi so najbrž povezani z avtorjem samim, ki je bil opredeljen za jugoslovanstvo in se je znal prilagajati vsakokratnim političnim režimom, in njegovo poezijo za odrasle, ki je mestoma patetična in politič-

---

¹ Članek je rezultat raziskave v okviru projekta J6-9354: *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države*, ki jo finančno podpira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS. This paper is the result of research carried out in the project J6-9354: *Cultural Memory of Slovene Nation and State Building*, funded by the Slovenian Research Agency (ARRS).

² Ob Župančičevi smrti je v sožalnem pismu, ki ga je družini poslal maršal Tito, pisalo, da je umrl veliki jugoslovanski pesnik. Ob stoletnici pesnikovega rojstva leta 1978 je potekal velik mednarodni znanstveni simpozij o Otonu Župančiču v organizaciji SAZU-ja in ljubljanske univerze, na katerem je nastopilo štirideset domačih in tujih raziskovalcev o avtorjevi poeziji in dramatik, o pesnikovem mestu v evropski in svetovni literaturi, o njegovem prevajalskem delu kakor tudi o recepciji njegovih literarnih del in prevodov. Prim. *Oton Župančič. Simpozij 1978* (Ljubljana, 1979) (dalje: *Oton Župančič, Simpozij 1978*). *Zbrano delo* Otona Župančiča je izšlo v 12 knjigah med letoma 1956–1992.

³ Prim. Arturo Cronia, *Ottone Župančič* (Roma, 1927); Lucien Tesnière, *Oton Joupantchitch, poète slovène, l'homme et l'oeuvre* (Paris, 1931), Josip Vidmar, *Oton Župančič. Kritična portretna študija* (Ljubljana, 1935) (dalje: Vidmar, *Oton Župančič*).

⁴ Prim. Tine Debeljak, "Ob stoletnici Župančičevega rojstva", dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/64-ob-stoletnici-zupancevega-rojstva/>, pridobljeno 15. 2. 2020.

Oton Župančič
(1878–1949) (dLib)

no obarvana. Leta 2018 je minilo 140 let od pesnikovega rojstva in leta 2019 sedemdeset let od njegove smrti. Okrogli obletnici sta izzveneli brez novih premislekov o pesnikovem literarnem delu in ponatisa njegovih del.

Ob pesnikovi sedemdeseti obletnici smrti je izšla knjiga *Spomini na Otona* (2019), ki jo je po zapiskih pesnikove soproge Ani uredila vnukinja Alenka Župančič in vsebuje tudi slikovno gradivo iz družinskega albuma. Knjiga pripoveduje o pesnikovem značaju, navadah, nazorih, družinskem in družabnem življenju ter razkriva mestoma drugačnega Župančiča, kot ga poznamo doslej. Avtorica piše, da pesnik menda ni bil tako zaprt v slonokoščeni stolp poezije, da si je sam čistil galoše idr. Knjiga med drugim navaja tudi podatek, da pesnik ni bil prvorojenec, kot se pogosto navaja, ampak se je rodil kot drugi otrok, za sestro, ki pa je kot otrok umrla.

Med novejšimi zanimivimi deli o Župančiču velja omeniti *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*, ki je leta 2004 izšla pri Slovenski matici v uredništvu Joža Mahniča, dolgoletnega raziskovalca Otona Župančiča in njegovega opusa. Joža Mahnič je v omenjeno publikacijo uvrstil čez trideset⁵ manj znanih esejev, člankov in pisem sodobnikov o Župančiču ter nekaj intervjujev z njim. Večina sestavkov je namenjenih širši strokovni javnosti in razpravljajo o Župančičevem literarnem in prevodnem ustvarjanju, o njegovem razumevanju umetnosti, o značilnostih njegovega nastopanja, o njegovem odnosu do sodelavcev, sočasnih pisateljev in slikarjev, o razumevanju Prešerna, o pogledih na slovenščino in razmerju do slovenstva. Spet drugi govorijo o pesnikovem odnosu do domačinov, o njegovih bivališčih in pokrajinah, v katerih je živel, še zlasti o domačem okolju, Ljubljani, Beli krajini, Koči vasi, tudi o potovanjih v Beograd, Skandinavijo, London idr. Zapisi dveh beograjskih novinarjev in hrvaškega pesnika Gustava Krkleca iz tridesetih let prejšnjega stoletja so natisnjeni v srbohrvaščini in ponazarjajo jezikovno, kulturno in politično ozračje v takratni skupni državi.⁶ V knjigo je vključeno slikovno gradivo, večinoma iz družinske fototeke pesnikovega sina arhitekta inž. Marka Župančiča, tudi iz revij v Slovenski knjižnici in slikovne zbirke NUK-a.⁷

Otona Župančiča se je po letu 1910, ko se je dokončno vrnil v domovino, že držal sloves pesniške avtoritete. Po poroki z Ani Kessler⁸ leta 1913 je vstopil v meščansko življenje. V svojih nazorskih pogledih ni bil zmeraj trden in se je znal prilagajati različnim državnim oblastem in voditeljem. O tem pričajo tudi njegove slavnice pesmi različnim voditeljem.⁹ V pričujočem prispevku želimo predstaviti Župančičevo literarno-kulturno delovanje v času razpada Avstro-Ogrske in nastanka južnoslovanske države.

⁵ V svojih zapisih se Župančiča spominjajo: Franc Jeza, France Merljak, Izidor Cankar, Fran S. Finžgar, Louis Adamič, Stanko Majcen, Josip Vidmar, Fran Lipah, Ivan Fava, Evgen Lovšin, Janko Glazer, Herbert Grün, France Kidrič, Mile Klopčič, Lili Novy idr. Prim. *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*, ur. Joža Mahnič (Ljubljana, 2014) (dalje: *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*).

⁶ Prim. zapise v *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*, kot so: "Obisk v Kamniku", str. 71–75, "V beograjski kavarni", str. 112–117, in "Drugi beograjski intervju", str. 149–151.

⁷ Dotlej je izdal tri pesniške zbirke za odrasle, *Čašo opojnosti* (1899), *Čez plan* (1904), *Samogovore* (1908), in pesniško zbirko za otroke *Pisanice* (1900).

⁸ Ana Kessler, por. Župančič (1891–1967) je bila rojena v Novem mestu kot druga hči sodnega svetnika Alojzija Kesslerja in matere Marije Trenc. Od leta 1906 je mati s hčerami živela v Ljubljani in jim prikrbela solidno izobrazbo. Na svojem domu v Ljubljani je ustvarila pravi literarni salon za slovenske umetnike in kulturnike. Med njenimi obiskovalci je bil Ivan Cankar, ki je leta 1911 v salon pripeljal tudi Župančiča in ga seznanil z Ani. Ani je končala šolanje na ženskem učiteljski in kazala izjemno zanimanje za slikarstvo. Prim. Ani Župančič, *Spomini na Otona* (Ljubljana, 2019), str. 42.

⁹ Napisal je slavnice pesmi kralju Aleksandru I. Karadžordževiću in maršalu Titu. Prim. pesmi z naslovom 11. oktobra 1934 in Maršalu Titu (Oton Župančič, *V zarje Vidove, Zimzelen pod snegom, Nezbrane pesmi 1905–1949, Neobjavljene pesmi 1915–1949, Fragmenti 1915–1949, Zbrano delo. Tretja knjiga* (Ljubljana, 1959), str. 211, 217 (dalje: Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*)). Župančičeva pesem z naslovom Slovenci svojemu kralju mučeniku je zapisana tudi na kraljevi žari.

Oton Župančič v letih pred prvo svetovno vojno

Župančič navaja, da je pravo ljubezen do domače zemlje in slovenske besede začutil šele v Gradcu, kjer je bil pri vojaki. Prijatelju Alojzu Kraigherju je dne 8. septembra 1902 pisal na Dunaj takole: "Dunaj je mesto, kjer človek lahko svobodno živi, a ti odvrne pogled od doma. Tu, v Gradcu, sem prvokrat zahrepenel po domovini, ne po onih glupcih v Ljubljani, ne, prav po domači zemlji, po rodni grudi in po glasu slovenskem."¹⁰ V ta čas se umeščajo tudi njegove prve domovinske pesmi. Začenjajo se s pesmijo V teh težkih dneh, ki zaključuje pesniško zbirko *Čez plan* (1904), in se zgostijo v zbirkah *Samogovori* (1908), *V zarje Vidove* (1920) in *Zimzelen pod snegom* (1945). Ko se je Župančič v prvem desetletju dvajsetega stoletja razgledoval po evropskih mestih, je napisal znani domovinski pesmi Z vlakom in Duma, ki skupaj s pesmijo Prebujenje sestavljajo domovinski cikel v zbirki *Samogovori*. Na Dunaju je študiral zemljepis in zgodovino, v Bregenzu je bil za domačega učitelja, nekaj časa je prebival tudi v Parizu. Kakor lahko razberemo iz Dume, je bivanje v tujini v pesnikovo razmišljanje o domovini vsadilo bolečo razklanost med romantično občuteno idiliko slovenske vasi, ki jo zagovarja ženski glas, in kozmopolitskim spoznanjem moškega glasu, da nov ritem življenja omogočajo velika mesta: "Tu, tu se žile življenja stekajo / pota vesoljstva tukaj se sekajo / ljubim jih s hrupom in šumom, ta velika mesta – / skoznje v svobodo gre, skoznje v bodočnost gre cesta."¹¹

Če je Župančič v romantični pesmi Z vlakom še želel, da bi se mu domovina razširila v brezbrežno obzorje,¹² je nekaj let pozneje v Dumi izrazil trpko bojazn, da se bomo Slovenci razkropili po svetu in posledično izgubili domovino: "Boš jih kot lastovke k sebi priklicala? / Kakor golobe prizvala pod krov? / Ali jih tuja bo slava premamila / in jih nikoli več k tebi ne bo?"¹³ Leta 1911 je v pogovoru z Izidorjem Cankarjem v zvezi z Dumo povedal: "V Dumi sem hotel pogledati domov z jasnim očesom in čutečim srcem. Zato sem vpeljal dva glasova. Trezno sem hotel pregledati vse, kar je našega, mizerijo in veličino, nato pa preko romantike (ženski glas) in kozmopolitizma (moški glas) delati dalje."¹⁴ Delati dalje je Župančiču tedaj pomenilo tvorno sodelovanje pri razreševanju narodnega vprašanja in ustvarjanju južnoslovanske države. Že po krvavih demonstracijah v Ljubljani septembra 1908 je v pismu Ivanu Prijatelju zagovarjal misel

¹⁰ Oton Župančič, *Pisma II. Zbrano delo. Enajsta knjiga* (Ljubljana, 1992), str. 87.

¹¹ Oton Župančič, *Izbrane pesmi* (Ljubljana, 1978), str. 59 (dalje: Župančič, *Izbrane pesmi*).

¹² "Razširi, raztegni se, krog domovine, / razpni se kot morje / v brezbrežno obzorje, / dom moj! / Kamor stopi mi noga – na tvojih sem tleh, / kamor nese me jadro – na tvojih valeh, / kamor hoče srce – pri svojih ljudeh." (Župančič, *Izbrane pesmi*, str. 55).

¹³ Župančič, *Izbrane pesmi*, str. 62.

¹⁴ Izidor Cankar, "Oton Župančič", v: Izidor Cankar, *Leposlovje, eseji, kritika. Prva knjiga* (Ljubljana), str. 208 (dalje: Cankar, "Oton Župančič").

o uporu in v pesmih iz tistega časa ubesedil najbolj krute podobe iz socialnega življenja v Ljubljani. Takšna je denimo pesem Glad, nastala 13. decembra 1908, ki pripoveduje, kako lakota in slabe socialne razmere povzročajo razpad družinskih in medčloveških odnosov, vodijo v razčlovečenje človeka in v družbeni upor.¹⁵

Pred prvo svetovno vojno je Župančič sodeloval s prepородovci, ki so se zavzemali za politično združitev južnoslovanskih narodov zunaj Avstrije. Bil jim je vzor in postal njihov ideolog. Prepородovci so namreč v prvi številki revije *Preporod*, ki je izšla 1. novembra 1912, za svoje geslo uporabili verze iz Župančičeve pesmi Kovaška¹⁶ in se metaforično poimenovali kovači in kladivarji.¹⁷ Na prvi strani omenjene revije so v uvodniku z naslovom "Slovenski mladini" poudarili protiavstrijsko misel in jugoslovansko idejo. V svoj program so zapisali kulturno, politično in jezikovno spoznavanje bratskih narodov na jugu (Srbov, Hrvatov in Bolgarov), da bi tako čim prej prišli do narodne združitve vseh Jugoslovanov.¹⁸

Leta 1914 je Oton Župančič v reviji *Slovan* kot urednik pozdravil izhajanje revije *Književni jug* in apeliral na južnoslovansko združitev:

Južnoslovanski problem, pa naj bo še tako kočljiv, zahteva – prav zato! – vestnega tehtanja, skrbnega čiščenja in odkrite, svobodne diskusije najširši javnosti pred očmi, zakaj naš je, tega si dandanes ne sme nihče več prikrivati. Prava slovenska misel more dihati samo še v ozračju južnoslovanske misli, kdor filozofira drugače, ne prisluškuje v bodočnost ...¹⁹

---

¹⁵ Prim. Janko Glazer, "Opombe", v: Župančič, *Izbrane pesmi*, str. 143.

¹⁶ Za moto so vzeli prvo in zadnjo kitico pesmi Kovaška, njen osrednji del s poudarjeno socialno noto, ki našteva različne delavce na Slovenskem, je izpuščen.

¹⁷ Joža Mahnič piše: "Župančič in Cankar sta bila med prvo vojno ideologa narodno radikalnega mladinskega Preporoda. Župančič mu je s pesmijo Kovaška dal geslo, z izrazom kovači in kladivarji pa poimenovanji za člane." Prim. *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*, str. 63.

¹⁸ "Pred nami gre nova pot. Hočemo povedati slovenski mladini, da je na jugu njene domovine narod, ki ga moramo spoznati, kajti ta narod je naš bratski narod, od katerega nas je ločil čas, a priti mora čas, ko bomo zopet eno in isto. Kako bomo spoznali naše bratske narode na jugu? Seznanjali se bomo s kulturnimi in političnimi razmerami, spoznati moramo njih literaturo, njih gospodarski položaj, spoznati dušo pravega Hrvata, Srba, Bolgara. Ako bomo to spoznali, bomo imeli popolnoma drugo naziranje o jugoslovanskih narodih, v nas bo prišel drug duh, prišlo bo navdušenje, temelječe na trdnem prepričanju. Tako navdušenje ne bo prazno, prineslo nam bo trajne uspehe. Naša mladina mora začeti študirati srbo-hrvaščino, ki itak ni zelo različna od slovenščine, vsak naš posameznik mora znati čitati in napisati cirilico, kajti to je predpogoj, da bo lahko čital srbohrvatske knjige. Nehati mora separatizem med Slovenci, Srbo-hrvati in Bolgari, ne smemo si biti več tujci, ker le v tem vidimo rešitev našega narodnostnega vprašanja. Priti moramo do narodnega ujedinjenja vseh Jugoslovanov, s tem bomo postali močni in od naših sovražnikov nepremagljivi." Prim. "Slovenski mladini", *Preporod. Pokrajinsko glasilo jugoslovanske napredne mladine na Slovenskem* 1, št. 1 (1912), str. 1.

¹⁹ Oton Župančič, "Pozdrav Književnemu jugu", *Slovan* 12, št. 4 (1914), str. 125.

Preporodovec in dober poznavalec Otona Župančiča, Fran Lipah (1892–1952), ki je prvo svetovno vojno prebil na različnih frontah in bil po letu 1921 vse do smrti član ljubljanske Drame, se je spominjal, kako so vojaki, ki so prihajali s fronte na dopust, obiskovali Cankarja²⁰ in Župančiča v unionski kleti:

Sam sem bil priča, ko so v unionski kleti prihajali v družbo Cankarja in Župančiča. Osebo ju niti poznali niso, a ko so zvedeli, pri kateri mizi sedita, so prihajali tja, samo da bi slišali besedo, po kateri je hrepenelo njihovo srce. Videl sem Župančiča ob prevratu: tam je stal sredi burnih valov in motril sleherni gib, pazil in čuval in sam rasel v izpolnjeni veri, ki je klila v srcu že od nekdaj.²¹

Župančičevo kulturno delovanje pred prvo svetovno vojno in v vojnih letih

V prevratnih letih in prvih desetletjih nove države se je Župančič izrekal za politično jugoslovanstvo, ki pa ni vključevalo misli o opustitvi samobitnosti slovenskega jezika in kulture. Ne nazadnje je bil tedaj že precej let vodilni slovenski pesnik. Že od gimnazijski let naprej ga je zelo zanimalo gledališče. V sezoni 1911/12 je o predstavah Deželnega gledališča pisal kritike in ocene za različne časopise, naslednjo sezono pa je v tem gledališču opravljal posle umeetniškega vodje in dramaturga. Že tedaj je poskusil v gledališču odpraviti elkanje, a je naletel na odpor meščanske publike.²² Dne 1. februarja 1913, po Aškerčevi smrti, je nastopil službo arhivarja ljubljanskega mestnega arhiva, njegov predstojnik je bil Ivan Tavčar. To delo ga ni zadovoljevalo, imenoval ga je tlaka, tudi s Tavčarjem ni mogel navezati tesnejših stikov. Do očitnega spora je prišlo med njima ob Cankarjevi smrti, ko Tavčar ni dal izobesiti žalne zastave. Leta 1914 je Župančič prevzel uredništvo *Slovana* in v letu 1917 uredništvo *Ljubljanskega zvona*.

²⁰ Podrobneje o Cankarjevi kulturnopolitični vlogi pred razpadom Avstro-Ogrske in njegovi literarni ustvarjalnosti med prvo svetovno vojno: Jožica Čeh Steger, "Ivan Cankar: veliki pisatelj in politični mislec z začetka 20. stoletja", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 663–678.

²¹ *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim*, str. 63.

²² Svoje predavanje Slovenski jezik in gledališče je leta 1912 objavil v reviji *Zarja*. Nastopil je proti elkanju, ki ga je označil za nenaravno jarogosposko govornico, in se zavzel za dvoustnični u, vendar je bil odpor meščanstva prevelik.

Oton Župančič – predsednik Kulturnega odseka pri Narodnem svetu v Ljubljani

Dne 29. oktobra 1918 je nastala Država²³ Slovencev, Hrvatov in Srbov,²⁴ Župančič pa je bil izvoljen za predsednika Kulturnega odseka Narodnega sveta v Ljubljani. Bogo Grafenauer je v prispevku "Vprašanje kulturne avtonomije" objavil oba zapisnika prve in druge seje Kulturnega odseka Narodnega sveta v Ljubljani, prvega z dne 16. novembra 1918 in drugega z dne 18. novembra 1918.²⁵ Člani odseka so na prvi seji soglasno izvolili za predsednika Otona Župančiča in dr. Mala za tajnika. Na pobudo dr. Izidorja Cankarja so takoj začeli razpravo o vprašanju, ali naj se slovenska narodna individualiteta varuje še naprej kot posebna kulturna individualiteta ali naj Slovenci preidemo v "skupno jugoslovansko pleme". V razpravi so sodelovali dr. Izidor Cankar, Oton Župančič, dr. Grošelj, dr. Melik, prof. Grafenauer, dr. Jerič, Jakopič, dr. Kraigher, Vladimir Levstik in Hubad. Na drugi seji je Župančič uvodoma povedal, da je prva točka dnevnega reda redakcija osnutka resolucije Kulturnega odseka, ki jo je odbor koncipiral tako, kot so se dogovorili na prvi seji. Člani odseka so na drugi seji nato besedilo še nekoliko usklajevali in sprejeli končno resolucijo, ki jo je podpisalo 46 članov. Kot podpisniki so navedeni: dr. Ambrožič, dr. Anton Breznik, Ivan Cankar, dr. Izidor Cankar, dr. Mirko Černič, Anton Debeljak, dr. Josip Debevec, Lojze Dolinar, Franc Finžgar, Anton Funtek, dr. Ivan Grafenauer, dr. Pavel Grošelj, Matej Hubad, Rihard Jakopič, dr. Franc Kimovec, F. Klemenčič, Marij Kogoj, Juš Kozak, dr. Alojzij Kraigher, dr. Krivic, Anton Lajovic, dr. Lemež, Vladimir Levstik, dr. Josip Mal, dr. Josip Mantuani, Anton Melik, Stanko Premrl, Albin Prepeluh, Milan Pugelj, dr. Josip Puntar, dr. Fran Ramovš, Ivan Ravnik, Hinko Smrekar, Matej Sternen, Alojzij Steska, Fran Tratnik, dr. A. Ušeničnik, Ivan Vavpotič, I. Vurnik, dr. Zalokar, Ivan Zorman, dr. Aug. Žigon, Žmitek, Oton Župančič.²⁶ V tej končno sprejeti resoluciji Kulturnega odseka N. S. je zapisana zahteva po kulturni in jezikovni avtonomiji Slovencev v nastajajoči skupni državi. Prav tako je navedeno, da kulturna avtonomija ne odvezuje duševnih delavcev vseh treh plemen dolžnosti iskanja tesnih stikov ter skrbi za izpopolnjevanje skupnega prosvetnega dela. Končno sprejeta resolucija z druge seje Kulturnega odseka se glasi:

---

²³ Prim. Jurij Perovšek, "Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 369–398.

²⁴ Jurij Perovšek, "Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 435.

²⁵ Prim. Bogo Grafenauer, "Vprašanje kulturne avtonomije 1918", *Zgodovinski časopis* 42, št. 4 (1988), str. 561–569 (dalje: Grafenauer, "Vprašanje kulturne avtonomije 1918").

²⁶ Grafenauer, "Vprašanje kulturne avtonomije 1918", str. 568.

Ob postanku Države Slovencev, Hrvatov in Srbov pričakuje kulturni odsek N. S., da bo nova politično popolnoma edinstvena država, naj bo organizirana kakorkoli, po svoji moči pospeševala z vsemi razpoložljivimi sredstvi razvoj prosvetnega življenja vseh treh rodov na podlagi kulturne avtonomije: neoviran razmah individualnih sil vseh treh plemen je najzdravejši pogoj za polno duševno bogastvo Jugoslavije.

Kulturna politika bo morala vsekakor upoštevati dejstvo, da je dala zgodovina slovenstvu v teku stoletij posebno duševno vsebino. Slovenski del jugoslovanskega naroda se je razvil tudi jezikovno samostojno, tako da je slovenščina, nositeljica te duševne vsebine, dasi najbližja sorodnica srbo-hrvaščini, danes organizem zase in da je v območju slovenskega književnega jezika za sedaj možno uspešno kulturno delo edinole v tem jeziku.

Če bi se Slovincem onemogočil lasten kulturni razvoj, bi sledil neizogibno silen upad kulturnega življenja v slovenskem plemenu, ki bi prenehalo biti tvorno. Vsaka etnična skupina pa se čuti svobodno samo v toliko, v kolikor more uveljavljati svojo tvornost. Vsak narod je pomemben človeštvu v toliko, v kolikor je tvorec novih vrednot. Tudi bi se mogla prilagoditi kulturnemu prelomu samo tenka plast slovenske inteligence, dočim bi bile široke mase, jedro našega plemena, izobčene od dobrin kulturnih pridobitev in pahnjene v kulturni polumrak. Kulturna avtonomija pa nikakor ne odvezuje duševnih delavcev vseh treh plemen dolžnosti, iskati vedno tesnejših stikov, vedno globljeja medsebojnega umevanja in sporazuma v vseh vprašanjih ter skrbeti za medsebojno spopolnjevanje skupnega prosvetnega dela, ki bo na svojem višku zadnja najlepša utemeljitev svobodne Jugoslavije v družini narodov.²⁷

Bogo Grafenauer navaja, da so zaradi končne oblike resolucije o kulturni avtonomiji med člani odseka potekali notranji spori. Župančič kot predsednik odseka pa je po drugi seji poslal tajniku Narodnega sveta naslednje sporočilo: "Več članov kult. odseka je premenjenemu tekstu izjave odpovedalo podpise, zato prosim, da je ne daste v liste, predno ne skličem nove seje."²⁸ Nove seje s tem dnevnim redom ni bilo več, po petih dneh, 23. novembra 1918, pa je bila v *Slovenskem narodu* objavljena "Izjava duševnih delavcev". Podpisala jo je večina članov Kulturnega odseka, med njimi tudi Župančič. V omenjeni izjavi ni bilo več govora o kulturni avtonomiji, podpisniki pa so se ob dejstvu, da Država

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam, str. 561.

Slovencev, Hrvatov in Srbov ni bila mednarodno priznana,²⁹ kakor tudi spričo italijanske nevarnosti izrekli za "takojšnje popolno politično ujedinjenje države SHS z državo srbsko".³⁰

Župančičevi pogledi na slovenstvo v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevini Jugoslaviji

Pretežni del leta 1919 je Župančič preživel v Kraljevici, kjer je bil na okrevanju zaradi astme. Iz Župančičevih pisem soprogi Ani lahko razberemo, da se je zelo zanimal za dogajanje v Ljubljani. Večkrat je prosil, da mu je v Kraljevico poslala časopise in revije, zelo ga je skrbelo finančno stanje družine in zdravje obeh sinov, Marka in Andreja. V Kraljevici se je intenzivno ukvarjal s prevajanjem Shakespeara, na sprehodih ob morju se je srečeval s tamkajšnjimi domačini in ribiči. Med drugim je v okrevališču napisal nekaj socialno in narodno občutnih, kot so Na molu, S Primorja in Kapitan Božo, ki so bile objavljene v *Ljubljanskem zvonu*. V teh pesmih odmeva zgodovinska usoda hrvaškega Primorja po prvi svetovni vojni, govorijo o tamkajšnjih izseljencih, o osamljenih ženah in materah, ki žalostno posedajo po pomolih, o narodno zavednih pomoršča-

---

²⁹ Gorazd Bajc in Mateja Matjašič Friš navajata, da so si vodilni Britanci in Francozi dolgo prizadevali za ohranitev dvojne monarhije, proti koncu vojne pa začeli moralno podpirati idejo o južnoslovanski državi. Prim. Gorazd Bajc, Mateja Matjašič Friš, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 520.

³⁰ Izjava duševnih delavcev se glasi: "Podpisani duševni delavci slovenski, svesti si resnosti sedanjega položaja v domovini, se izrekamo navdušeno za takojšnje popolno politično ujedinjenje države SHS z državo srbsko, odklanjajoč vsakršno separatistično politično stremljenje kot kvarno Jugoslaviji, slovenskemu plemenu pa naravnost pogubno.

Nasilje, ki ga mora trpeti naš obmejni rod od tujcev na zahodu, severu in vzhodu, neovirano samostalno postavljanje mejnikov nam v škodo kaže žalostno nazorno sliko samoslovenske onemoglosti. Govori ne premaknejo naših meja niti za seženj naprej, izjave nam ne pridobe niti pedi naših tal, besedni protesti nam ne rešijo niti ene slovenske duše tujega jarma. Do čina se ne moremo povzpeti, kakor da v naši krvi ni one najsvetejše kapljice; kapljice, ki jo vsak zaveden in zrel narod svojevoljno prelije za svojo svobodo. Edini rod, ki ima danes na slovanskem jugu voljo in moč, organizirati naše sile za uspešen odpor, vzpostaviti našo oblast na vsem našem narodnem ozemlju in priboriti našim zahtevam veljavo pred svetom, je srbski rod. Kako dolgo? Ako ne izvedemo brez odloga najtesnejšega ujedinjenja s Srbji, proti Slovincem notranji razkroj, slovenskemu teritoriju razkosanje, ki ga sami ne bomo mogli zabraniti.

Upoštevamo in spoštujemo vsako odkrito svetovno naziranje, vsakemu poštenemu prepričanju priznavamo pravico, da se prosto uveljavlja, zavračamo pa najodločneje nepremišljeno izigravanje političnih gesel, ki bi utegnila v tej usodni uri narod begati in ga odvrčati in odvrniti od glavnega cilja, ki je: močna, na zunaj in navznoter enovita, svobodna ter bogato razvita država vsega jugoslovanskega naroda. To je danes prva, vitalna potreba, suprema lex, kateri se morajo brezpogojno uklanjati vsi pomisleki. Tudi vladna oblika je za interim teh izjemnih časov postranskega pomena, ker bo imela v končno veljavnem ustroju nove države svojo besedo konstituenta. Ali more narod sploh omahovati, ko se mu je odločiti: ali za samostojno nemoč, ali za skupno jakost?" (Grafenauer, "Vprašanje kulturne avtonomije 1918", str. 561).

kih idr. V pesmi Na molu³¹ srečamo podobo v črnino oblečenih mater in žena, čakajočih na vrnitev svojih sinov in mož iz daljnih kontinentov. V strahu molijo, da se ne bi kateri od njih pogubil v beznicah velikih mest ali končal v globini morja. V pesmi S Primorja se zariše lik starca, ki je prebrodil vsa morja, videl vsa mesta in razumel deset jezikov. Devetkrat se je vrnil domov k ženi in dobil devet otrok. Dva fanta sta umrla, druga dva sta padla kot vojaka ob Drini, ob Piavi, preostali živijo po božji volji. Najmlajši Jon je med mladimi kapitani, "ki nočejo pluti pod tujo zastavo / in čakajo, kdaj se umakne z otokov / in Reke Talijan".³² V pesmi Kapitan Božo³³ se pesnik pogovarja s kapitanom, ki je v času prevrata po kanalih med otoki pripeljal ladjo Quarnera Jugoslaviji v dar, o bodočnosti svojega ljudstva.

V začetku gledališke sezone 1919 je Župančič znova začel delati kot dramaturg v ljubljanskem Narodnem gledališču, kot mestni arhivar je bil razrešen šele leta 1922. Od leta 1926 je bil glavni tajnik, od leta 1929 upravnik Kraljevega narodnega gledališča (Opere in Drame). V gledališču je moral skrbeti za sezonski repertoar, prebirati in popravljati predložena dramska besedila. Zelo ga je izčrpavalo tudi lektorsko delo, saj si je z nečloveškimi napori prizadeval za pravilno jezikovno izreko v gledališču, za prožno in živo slovenščino. Spremljal je umetniško igro in veliko pisal tudi v ljubljanski *Gledališki list*, v letu 1920/21 ga je tudi urejal. Ob vsem tem je za gledališče veliko prevajal, saj je proti koncu leta 1919 sklenil pogodbo s Tiskovno zadrugo o načrtnem slovenjenju in izdajanju Shakespeara.

V prvih dveh letih obstoja Kraljevine SHS sta bili za Slovence v ospredju socialna in narodna problematika oz. skrb za Koroško in Primorsko. Februarja 1921 so *Naši zapiski* prinesli izjavo slovenskih kulturnih delavcev, ki izraža nasprotovanje unifikaciji države in zavzemanje za ohranitev individualnosti slovenskega naroda:

V imenu mirnega medsebojnega delovanja in napredovanja, medsebojne bratske edinosti zagovarjajo slovenski kulturni delavci takšno ustavo, ki daje državi potrebno moč na zunaj, a obenem možnost razvoja imanentnim silam posameznih gospodarsko-kulturnih edinic na znotraj. Glede na vse to se izrekajo slovenski kulturni delavci za avtonomijo slovenskega, že itak dovolj razkosanega ozemlja, in sicer v takem obsegu, ki bi ne slabil moči države, ampak jo krepil, dajajoč razmah individualnim silam edinic.³⁴

³¹ Oton Župančič, "Na molu," *Ljubljanski zvon* 40, št. 1 (1920), str. 1.

³² Oton Župančič, "S Primorja," *Ljubljanski zvon* 39, št. 9 (1919), str. 553.

³³ Oton Župančič, "Kapitan Božo," *Ljubljanski zvon* 39, št. 1 (1919), str. 37.

³⁴ Prim. *Naši zapiski*, št. 2 (1921), str. 129.

Iniciatorji te izjave so bili uredniki *Naših zapiskov*, dr. Dragotin Lončar, Albin Prepeluh in Fran Erjavec. Podpisalo jo je 49 najvidnejših slovenskih kulturnikov in znanstvenih delavcev iz vseh političnih taborov kakor tudi posamezniki. Med njimi pa zaman iščemo Župančičev podpis. Marja Boršnik piše, da je Ivan Prijatelj Župančiča v zvezi s tem podpisom dvakrat obiskal celo na domu, vendar je Župančič podpis odklonil.³⁵ Janko Prunk navaja, da je liberalna stranka, ki je vztrajala v unitarizmu in centralizmu, liberalne podpisnike tudi napadala in nekatere tudi šikanirala, kakor je bilo v primeru Ivana Prijatelja.³⁶ Z Vidovdansko ustavo z dne 28. julija 1921 je postala država unitaristična in centralistična.

Župančič je bil človek z mejno izkušnjo in naklonjen jugoslovanskemu duhu. Njegova ravnanja potrjujejo, da je pristajal na integralno jugoslovanstvo, vendar ni šel tako daleč, da bi dopustil opustitev slovenskega jezika in slovenske kulture, saj bi tako zanikal tudi samega sebe. Slovensko kulturno-politično javnost je zagotovo najbolj vznemiril z esejem "Adamič in slovenstvo", ki je bil objavljen jeseni 1932 v *Ljubljanskem zvonu*. V tistem času je bilo na Slovenskem narodno vprašanje eno najbolj občutljivih in pomembnih vprašanj. Župančič je bil navdušen nad Adamičevim pisateljskim uspehom v Ameriki in je pod tem vtisom razmišljal o konceptu slovenstva, ki da obstaja tudi neodvisno od rabe slovenskega jezika. V zvezi z Adamičem in slovenstvom je pisal o tako imenovanem notranjem slovenstvu, ki da se ne more izgubiti. Adamič je po Župančiču ostal Slovenec v prvinah svojega duha, četudi je opustil slovenski jezik, slovenskega človeka je videl povsod:

Adamič je ostal Slovenec v prvinah svojega duha, v instinktivnem pogonu, v tajnem bistvu, ki daje njegovemu delu posebno barvo in ton. Pri nas so vstali zadnje čase budni stražarji, ki so v silnih skrbih za to notranje slovenstvo, ki je sploh neizgubljivo. In v imenu te skrbi in tega strahu so preganjali Putjato, preganjajo Gavello, kajkavca, torej nekakega vsaj po poli Slovenca. Za tisti veliki strah pa, ki je šel skozi vsako zavedno slovensko srce, ki je mučil vse naše velike ljudi, ker niso mogli zapreti oči pred dejstvom, kako se slovenstvo od zunaj kruši, kako se zožuje območje slovenskega jezika, za ta upravičeni strah so privlekli iz nera-

---

³⁵ Marja Boršnik prav tako navaja, da je bil Župančič v tistem času zelo vzvišen. Pričakoval je, da bo postal središče vsega kulturnega slovenstva, vendar so se mladi z obeh ideoloških polov začeli odvrčati od njega: "Naš odnos do Župančiča tako v Mladini kakor tudi v Križu pa je postajal skeptičen, ker nam ni pomagal reševati naših težav, čeprav je predstavljal vrh kulturnih avtoritet. Pričakovali smo, da nas bo branil, kajti začela so se preganjanja in se stalno stopnjevala. Po letu 1929, ko je kralj Aleksander uvedel tako imenovani fašizem, smo posamezniki preganjanja že močno občutili na svoji lastni koži." (Marja Boršnik, "Oton Župančič in moja generacija" *Snovanja* 12, št. 6 (1978), str. 90–91. Dostopno tudi na: http://arhiv.gorenjskiglas.si/digitar/29607169_1978_6_L.pdf, pridobljeno 19. 2. 2020).

³⁶ Janko Prunk, "Narodni programi v slovenski politični misli 1848–1945 (2)", *Teorija in praksa* 23, št. 7–8 (1986), str. 605.

zumljenih traktatov tolažbo, češ da število ni nič, vse da je duh. Kakor da živimo v nekakem mističnem kraljestvu duhov.³⁷

Župančičeve radikalne teze o slovenstvu so bile v času jugoslovanskega centralizma, politične diktature in jezikovno kulturnega unitarizma nevarne.³⁸ Pesnik se ni strinjal z budnimi stražarji slovenstva in je pri tem meril na Vidmarja, ki je leta 1932 izdal knjigo *Kulturni problem slovenstva*. V eseju "Adamič in slovenstvo" je zagovarjal odprtost slovenstva do jugoslovanstva in kozmopolitizma:

Kako radi to ubogo slovenstvo utesnujemo. Vsakdo ga hoče prikrojiti po svoje in mu določiti pravi, pristni slovenski tir. Nekaterim je slovenstvo katolicizem, drugim naprednjaštvo, onemu otožnost, liričnost in ne vem, kaj še. Tako nas hočejo opredeliti in utesniti za vse večne čase. /.../ V večnem strahu za slovenstvo ga ožé in ožé in potiskajo na tisto deščico, na kateri sami stoje. Resnično slovenstvo pa živi po svoje in uhaja na vse strani iz umetno postavljenih pregraj. Od nekdaj so tekle vse svetovne struje skozenj in mu puščale svoje sledove. In teko danes in bodo tekle jutri. Slovenstvo reagira na vse te vplive po svoji vitalnosti, jih sprejema ali odbija, si jih prisvaja in asimilira, se z njimi kuži, boleha od njih – a to je življenje.³⁹

Polemične odgovore na Župančičev esej so za oktobrsko revijo *Ljubljanskega zvona* pripravili Josip Vidmar, Ferdo Kozak in Leben, vendar se Tiskovna zadruga kot založnica revije ni strinjala z objavo teh prispevkov. Disidenti *Ljubljanskega zvona* so nato v Albrehtovem uredništvu izdali knjižico *Kriza Ljubljanskega zvona*.⁴⁰ Do ostrih odzivov in hudih obsodb Župančiča je prišlo v številnih časnikih in revijah. Pesnik se je za nekaj časa umaknil celo v osamo. Nameraval je napisati knjigo esejev, v katerih bi pojasnil svoje belokranjsko gledanje na slovenstvo, vendar takšne knjige ni izdal. Med letoma 1932 in 1938 je napisal le nekaj ne povsem dokončanih člankov o slovenstvu, kot so: "Odprto pismo uredniku Ljubljanskega zvona", "Budni stražarji", "Sestanek pisateljev s politiki", "Prekmurje in slovenstvo", "Epilog k Delom IV" idr.⁴¹

³⁷ Oton Župančič, "Adamič in slovenstvo", v: Oton Župančič, *Kulturno politični članki, govori in izjave, Neobjavljeni spisi, Dostavki. Zbrano delo. Deveta knjiga* (Ljubljana, 1984) (dalje: Župančič, *Zbrano delo. Deveta knjiga*), str. 57 (dalje: Župančič, "Adamič in slovenstvo").

³⁸ Prim. Dimitrij Rupel, "Problem domoljubja pri Otonu Župančiču", v: Oton Župančič. *Simpozij 1978* (Ljubljana, 1979), str. 302.

³⁹ Župančič, "Adamič in slovenstvo", str. 58.

⁴⁰ Prim. Miran Štuhec, "Žive besede in prodorne misli", v: Miran Štuhec, *Žive besede in prodorne misli. Antologija slovenske esejistike prve polovice 20. stoletja* (Ljubljana, 2013), str. 285.

⁴¹ Joža Mahnič, "Opombe", v: Župančič, *Zbrano delo. Deveta knjiga*, str. 302.

Župančič, rojen na slovensko-hrvaški jezikovni meji, v Vinici ob Kolpi, je od otroštva naprej čutil naravno prepletenost slovenskega in hrvaškega življa, obeh jezikov in kultur. Po materini strani se je po njegovih žilah pretakalo tudi nekaj hrvaške krvi.⁴² Zato ni mogel sprejeti Cankarjeve izjave, ki jo je aprila 1914 izrekel v predavanju "Slovenci in Jugoslovani", da smo si Slovenci z južnimi brati, kar zadeva kulturo, "veliko bolj tuji nego je tuj naš gorenjski kmet tirolskemu, ali pa goriški viničar furlanskemu".⁴³ Več let po Cankarjevi smrti mu je Župančič na podlagi omenjene izjave očital preozko razumevanje slovenstva, ker da ga omejuje le na osrednji slovenski etnični prostor, v celoti pa izpušča vzhodni in južni del slovenstva. Ob prvem obisku Prekmurja leta 1934 je Župančič v članku "Prekmurje in slovenstvo" zapisal:

Poprečni Ljubljančan je tako zaverovan v gorenjsko stran in planine, da se mu slovenstvo veže skoraj samo z goro in dolino, z irhastimi hlačami in čevlji na kveder. Tu, sredi široko razprostrte ravni, ako ne v Beli krajini, ti pokažejo gole oči, ako znajo gledati, kako ozka je formula: "Slovenski kmet je sorodnejši bavarskemu in furlanskemu kot pa hrvaškemu in srbskemu." Ta krilatica, pa naj bi jo izreklo deset Cankarjev, ni obletela vse Slovenije. S površnim pogledom je ošinila severni in zahodni rob, pustila pa je v nemar jug in vzhod. Naša domovina je, hvala Bogu, širša, odprta in zvezana s svetom na vse strani. Samo pregledana še ni, niti ona, mala.⁴⁴

V prispevku "Odprto pismo uredniku Ljubljanskega zvona", tj. Franu Albrehtu, je ponovno obračunal s Cankarjevo predstavo slovenstva in zapisal, da se kot rojeni Belokranjec čuti v svojem bistvu kot Slovenec in Jugoslovan:

Vem, da je slovenstvo kulturna enota zase. In vendar ne morem sprejeti formule: 'Naš kmet je bližji tirolskemu in furlanskemu kmetu,' pa če je stokrat Cankarjeva, ker je preozka, ker ne objema vseh slovenskih pokrajin in njihovih mnogoličnosti. Ne Prekmurja ne Istre ne Bele krajine. Niti ta mala Slovenija ni v nji pregledana. Jaz kot rojen Beli Krajinec ne morem biti čustveno enako orientiran proti Nemcu in Italijanu kakor sem proti Srbu in Hrvat. To je zoper dejstvo mojega rojstva

---

⁴² Po materi izhaja Oton Župančič iz rodu Maličev, ki so po rodbinskem ustnem izročilu pribežali v Belo krajino pred Turki iz tedaj še čakavsko hrvaške Like. Pesnikov ded Franc Malič se je povzpел od revnega krošnjarja do veletrgovca z lesom, vendar mu je požar uničil hišo in je doživel gospodarski polom. V družini se mu je rodilo osem hčera in sin, najstarejša hči Ana se je poročila z malim trgovcem iz okolice Dolenjskih Toplic Francem Župančičem in leta 1878 rodila Otona. Prim. "Župančič, Oton, akademik (1878–1949)", *Slovenska biografija*, dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi913178/>, pridobljeno 18. 2. 2020.

⁴³ Ivan Cankar, "Slovenci in Jugoslovani", v: Ivan Cankar, *Politični članki in satire, Govori in predavanja. Zbrano delo, Petindvajseta knjiga* (Ljubljana, 1975), str. 235.

⁴⁴ Župančič, *Zbrano delo. Deveta knjiga*, str. 201.

in moje krvi, ki ga ne morem in nočem zatajiti. In vendar ne čutim prav nikake razpoke v sebi, cel sem v duši, Slovenec vsaj takšen, kakršen si ti, in Jugoslovan, oboje po duši, po čustvu, po vsem svojem bistvu.⁴⁵

Župančičevo pesništvo v času prevrata, zbirka *V zarje Vidove*

Da je Župančič budno in z velikim pričakovanjem spremljal usodo slovenskega naroda med prvo svetovno vojno in ob razpadu Avstro-Ogrske kakor tudi rojevanje nove južnoslovanske državne tvorbe, pričajo tudi njegove pesmi, še posebej v zbirki *V zarje Vidove*, ki je izšla pri Schwentnerju konec leta 1919 z letnico 1920. V času okrog prevrata je Župančič pripravil tudi izbor svojih pesmi z naslovom *Mlada pota*, sestavljen iz pesmi dotedanjih pesniških zbirk, kot so *Čaša opojnosti* (1899), *Čez plan* (1904) in *Samogovori* (1908). Med letoma 1902 in 1927 je pisal tudi filozofsko-satirični ep Jerala, v katerem je obravnaval nasprotje med umetnikom in tedanjo meščansko družbo, razmišljal o bistvu umetniškega ustvarjanja in poskušal slovenskega človeka prebuditi iz pasivnosti. Ep je ostal nedokončan, prvi dve poglavji je leta 1911 in 1915 objavil v *Ljubljanskem zvonu*, v isti reviji leta 1927 tudi Intemezzo. Leta 1924 je napisal dramo *Veronika Deseniška*. Med letoma 1932 in 1934 je nastal cikel *Med ostrnicami*. Med prvo svetovno vojno in po njej se je ob rojstvu otrok intenzivno posvečal tudi mladinski poeziji in izdal zbirki *Ciciban* (1915) ter *Sto ugank* (1915).

Zbirko *V zarje Vidove* je Župančič razglasil za svojo najzrelejšo liriko. Naslov zbirke je pri nekaterih pesnikovih znancih in prijateljih prebudil asociacije na srbski Vidovdan in na integralno jugoslovanstvo. Arturo Cronia, avtor prve monografije o Župančiču, je leta 1928 razlagal naslov v jugoslovanskem nacionalnem kontekstu, kot asociacijo na bitko na Kosovskem polju ali na Vidovdanske ustavo (28. junija 1921), ko je bil v Kraljevini SHS uzakonjen centralizem in unitarizem, država pa je postala ustavna monarhija.⁴⁶ O pomenu naslova omenjene zbirke je Župančiča spraševal tudi Fran Albreht. Župančič mu je pojasnil, da je naslov brez politične konotacije in nima nobene zveze s srbskim praznikom.⁴⁷ Lucienu Tesnièreu, avtorju francoske monografije o Župančiču, je leta 1931 pisno pojasnil, da se naslov ne nanaša na 28. junij 1921 oz. na jugoslovanski unitarizem in centralizem. Zapisal je, da je z njim meril na kozmično

⁴⁵ Prav tam, str. 193–194.

⁴⁶ Prim. Joža Mahnič, "Iz pesnikove delavnice in zapuščine", *Snovanja* 12, št. 6 (1978), str. 83 (dalje: Mahnič, "Iz pesnikove delavnice in zapuščine"). Dostopno na: http://arhiv.gorenjskiglas.si/digitalar/29607169_1978_6_L.pdf, pridobljeno 19. 2. 2020.

⁴⁷ Prim. Joža Munda, "Opombe", v: Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 335.

Naslovnica pesniške zbirke *V zarje Vidove* (1920) (www.antikvariatlef.si/izdelek/oton-zupancic-v-zarje-vidove/)

simboliko, da se "zarje Vidove" nanašajo na čas od svetega Vida,⁴⁸ ki goduje pri nas 15. junija, prek poletnega solsticija do kresnega dne (24. junija), skratka, da mu naslov simbolizira del najdaljšega dneva v letu in je z njim simbolno izrazil "najvišji razmah svojih ustvarjalnih sil".⁴⁹

---

⁴⁸ Simboliko svetega Vida, ki goduje 15. junija, je Joža Glonar v oceni zbirke *V zarje Vidove* takole razložil: "Ta Vid je krščanski pendant za poganski kres, simbol onega tajinstvenega trenutka v večnem toku narave, ko dosežejo snujoče sile svojo višino, ko v sredi leta in na njegovi višini vse snovanje narave za hip zastane in prisluhne, predno se tok snovanja preobrne v zorenje, v sad, v nov zarod in smrt. Kakor pri kamenu, ki si ga pognal navpik v zrak, se za hip kondenzira in ustavi vsa energija, dokler se ne obrne v nasprotno smer. Pri vseh narodih sveta so početki kulta in kulture spojeni z opazovanjem in slavljenjem tega časa." (Dušan Pirjevec, "Opombe k tretji knjigi", v: Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 337).

⁴⁹ Prim. Mahnič, "Iz pesnikove delavnice in zapuščine", str. 84.

V zbirki *Vzarje Vidove* so zbrane pesmi, ki so nastale od leta 1908 do konca prve svetovne vojne. Vanjo so vključene tudi pesmi, namenjene za zbirko *Razgledi*, ki leta 1914 zaradi vojne ni izšla. Pesmi v zbirki *Vzarje Vidove* so razvrščene v tri razdelke. Pojavljajo se med uvodno pesmijo Slap in sklepno pesmijo Mesečina, ki tematizirata pesnikov kozmični panteizem, njegovo vklenjenost v ritem narave in kozmosa. V pesmih prvega razdelka še odmevajo grozote prve svetovne vojne, opisujejo trpljenje industrijskih delavcev, goriških beguncev, bolečino osamljenih mater, otroški pogled na vojno, razpadanje družine zaradi socialne bede in krivične družbe idr. Jedro pesniške zbirke predstavlja drugi razdelek s pesmimi o položaju slovenskega naroda v času od 1908 do 1918. V tretjem razdelku nahajamo intimno ljubezenske pesmi, razmišljanja o naravi, kozmično panteistične pesmi idr. Pesnik izraža razočaranje nad politiki in zaskrbljenost, da je po prvi svetovni vojni velik del slovenskega naroda ostal zunaj meja nove države. Kritizira tudi hegemonistične tendence v jugoslovanski državi. Spričo vse večjega pohlepa imperialističnih sil razbiramo v pesmi Zemljevid, ki je nastala že leta 1908, pesnikovo zaskrbljenost nad usodo slovenskega naroda in naših etničnih mej. Sprašuje se, kaj bo s slovenskimi mejniki; Celovcem, Mariborom, Gorico in Trstom:

/.../

I jaz razgrnem pred seboj papirje:
glej – rodna zemlja, naša draga prst!
Ko drugi grabijo vse dalje, širje,

boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?
O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
Celovec, Maribor, Gorica, Trst? ...⁵⁰

Župančič je razumel pesniško ustvarjanje kot "zlato jedro duše sveta", skrivnostno in sveto iskanje poti k sebi, bratom in rodu. V pesmi z naslovom *Revija*, objavljeni leta 1911 v *Ljubljanskem zvonu*, je zapisal:

/.../

A tebi – ne vem ti imena, ne vem ti pomena,
ti moja bolečina – slast,
ti prvi moj pogon in moja zadnja rast,
ti zlato jedro duše sveta,
ti želja do bratov iz srca,

⁵⁰ Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 37.

ti volja moja in volja rodu,
jasnost resnice v mračnem snu –
ne vem ti imena, ne vem ti pomena –
ti moja globoka skrivnost – svetost.⁵¹

V nadaljevanju se osredinjamo na pesmi z narodno tematiko iz zbirke *V zarje Vidove*, ki so nastale med prvo svetovno vojno oziroma pred prevratom. Župančič je s temi pesmimi pomagal pripravljati pot novi jugoslovanski tvorbi. Kot novoromantični pesnik je hotel biti "srce v sredini", vodnik, ki zbira okrog sebe narod in mu kaže pot. V Mesečini, sklepni pesmi zbirke *V zarje Vidove*, beremo:

/.../
Zdaj srce v sredini, zdaj bodi krepko!
rodilo si ritem skrivnostne zavesti,
v čist sój presojilo mrakove bolesti,
prizovi še duše od vsepovsod,
omreži jih, zveži jih, strni v en rod!⁵²
/.../

V pesmi *Podoba* se želi pesnik dokopati do svoje podobe in podobe svojega naroda. Podoba sebi zvestega človeka se mu razkrije ob simboliki križa. Človekova zvestoba sebi in narodu, njuna rast, njune sanje poganjajo iz trpljenja. Sklepni del pesmi izzveni v silovito željo po spoznanju lastne in narodove podobe:

/.../
Je: Kdor je šel od konca s smerjó,
kdor smeri ostal je do kraja zvest
in ves se pognal v samo rast:
tak, kadar nazadnje razpne roke
kot mož, ki se pretegne v dan,
mereč tkanino večnih sanj,
pokaže nam svojo podobo: križ ...

O, da mi je priti do svoje podobe,
i meni i tebi narod moj!⁵³

---

⁵¹ Prav tam, str. 197.

⁵² Prav tam, str. 76.

⁵³ Prav tam, str. 36.

Župančič, Oton. Naše pismo. 1917. Ljubljanski zvon

Oton Župančič:

Naše pismo.

◀ **K** visoki molitvi je sklepala roke
zamaknjena pesem v rodú vnebovzetje
za praznik častljljivi strnjenih duš . . .
Tačas pa strupárji zavdali so bratstvu,
in genij ljubezni je v meni zblaznèl,
in pesem-molitev prevrača se v kletev . . .
O vi, vi z našim pismom,
vi z našo besedo mo¿je —
kam, kam ste pahnilí sebe in nas?

Narod vas bo preskušal
kakor vrče lončar:
Ne zvoníš mi, ne poješ,
nisi mi ognja prestál,
v peči, vrč, si počil —
proč med črepinje, črep!

Narod vas bo preskušal
vse po vrstí kot strune:
Na srd sem vas navíl,
na trdi dur ubral —
kaj mi sviraš sladkó,
kaj se laskaš in ližeš?
Proč, godáto prihuljeno!

„Ljubljanski zvon“ XXXVII. 1917. 12.

45

Prva kitica Župančičeve pesmi Naše pismo, objavljene v *Ljubljanskem zvonu* leta 1917 (dLib)

Pesem Naše pismo, objavljena v *Ljubljanskem zvonu* 1917, se nanaša na Majniško deklaracijo in dogodke po njej. Med zunanjimi pobudami za to pesem navaja Josip Vidmar spor, ki je v juniju in juliju 1917 nastal med slovenskimi in češkimi politikí.⁵⁴ Jugoslovanski klub je v avstrijskem parlamentu 30. maja 1917 podobno kot Čehi za sebe in Slovake zahteval združitev vsega ozemlja, na katerem prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno državno telo v okviru habsburške monarhije. Toda enotnost čeških in jugoslovanskih oz. slovenskih politikov ni trajala dolgo. Medtem ko Čehi niso glasovali za novo Seidlerjevo vlado in niso sodelovali pri pripravah za revizijo ustave, je Jugoslovanski klub

⁵⁴ Vidmar, *Oton Župančič*, str. 102.

glasoval za novo vlado in sodeloval pri delu za novo ustavo.⁵⁵ Ker tudi češki poslanci niso bili povsem enotni, je po poročanju Slovenca prišlo 24. julija 1917 v Pragi do posvetovanja med Jugoslovani in Čehi. Jugoslovanski klub naj bi na seji češkega narodnega sveta zastopala dr. Korošec in dr. Krek.⁵⁶ Ker sta bila v agrarnih praških listih označena za vladna agenta, sta protestno zapustila Prago, ne da bi se udeležila seje. Vendar so bili spori hitro odpravljeni. O tem je poročal časopis *Slovenec* dne 6. avgusta 1917 pod naslovom Med Jugoslovani in Čehi ni razdora.⁵⁷

Župančič je zgoraj opisano dogajanje zelo budno spremljal in napisal pesem Naše pismo, v kateri je izpovedal svojo gorečnost za rešitev slovenskega narodnega vprašanja in besno ogorčenje nad našimi političnimi voditelji, ki da so pozabili na "naše pismo" in "razbratili brate". Politične voditelje je označil s tremi negativnimi metaforami. Narod jih bo zavrgel kot črepinje, kot strune brez glasu, kot pokvarjeno vino, ker so "razbratili brate" in zapravili "naše pismo":

/.../

Vse je bilo pripravljeno
za lepo slavje bratovsko,
pa ste razbratili brate.⁵⁸

Verzi z mislijo o treh narodih, "ki bodo kakor en sam", evocirajo jugoslovansko opcijo razrešitve narodnega vprašanja. Župančič sporoča slovenskim političnim voditeljem, da se bodo morali za svoja dejanja zagovarjati pred tremi brati:

/.../

Kam ste zapravili pismo?
Kam potajili besedo?
Tako bodo govorili trijé,
ki bodo kakor en sam ...⁵⁹

---

⁵⁵ Prim. Dušan Pirjevec, "Opombe", v: Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 354–355.

⁵⁶ Župančič je prišel v stik z Janezom Ev. Krekom že v mladosti. Kot petošolec je v gimnazijskih letih pripadal dijakom, ki so se zbirali v Krekovem krožku in so se imenovali ligaše. V tem krožku so se učili slovanske jezike, prebirali slovanske ljudske pesmi, se navduševali za Ševčenka in ukrajinske dume. Že kot šestšolec je Župančič začel objavljati prve pesmi v katoliških revijah. Pri Kreku se je Župančič seznanil tudi z Ivanom Cankarjem, ta pa ga je nato zvalil v svobodomiselno, protimahničevsko nastrojeno dijaško Zadrugo (Joža Mahnič, *Obdobje moderne. Zgodovina slovenskega sloustva*. V, ur. Lino Legiša (Ljubljana, 1964), str. 149).

⁵⁷ Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 357.

⁵⁸ Prav tam, str. 41.

⁵⁹ Prav tam, str. 42.

Leta 1917 je nenadoma umrl dr. Janez Evangelist Krek. Oton Župančič mu je v *Ljubljanskem zvonu* objavil spoštljiv nekrolog, v katerem mu je priznal zgodovinsko vlogo pri razreševanju slovenskega narodnega vprašanja. V omejenem nekrologu ga je imenoval "genija širokih mas" in "srce v sredini". Med drugim je zapisal:

Ti edini med nami si umel podati narodu ideal v prijemljivi, skorajda materialni obliki njegovih koristi; pokazati narodno svobodo kot rešenico slednjemu delavcu, zadnji siroti. /.../ in če ti postavimo spomenik, ga postavimo najboljšemu, kar je v nas: tvoji veri, tvojemu upanju in tvoji ljubezni – bodočnosti svoje domovine, jugoslovanstvu.⁶⁰

V odločilnem trenutku slovenske zgodovine je Župančič v Janezu Ev. Kreku prepoznal združevalca narodnih sil. Njegovo povezovalno moč je ponovno opeval v pesmi *Naša beseda*, ki je bila napisana za slovesnost ob otvoritvi Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Kot poroča *Slovenski narod*, je to pesem ob otvoritvi 30. septembra 1918 deklamiral režiser Vladimir Nučič.⁶¹ Pesem je tudi slavospev slovenski besedi, v polnočni tišini je v viharjih mogočno zazvenela naša beseda. V osrednjem delu pa se pesnik klanja velikemu možu med nami, Janezu Ev. Kreku, ki je zasejal našo besedo med narodom, da zdaj odmeva po širnem svetu:

/.../
Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav;
ta, kakor knjige mi, ljudi je brati znal;
tako zatopil se je v tajnopis
človeka našega, da je odtis
njegovih najglobočjih sanj
užgal pekočo stigmo vanj.⁶²

V nadaljevanju prinaša pesem pravljичno predstavo o pomembnem poslanstvu tretjega, najmlajšega brata, v nastajajoči novi državi:

/.../
Beseda je izšla, izšla med nami res!
Slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes!
Razpni se! Po razponu tvojih kril

⁶⁰ Oton Župančič, "Drju Janezu Ev. Kreku", *Ljubljanski zvon* 37, št. 11 (1917), str. 610.

⁶¹ Župančič. *Zbrano delo. Deveta knjiga*, str. 281.

⁶² Župančič, *Zbrano delo. Tretja knjiga*, str. 52.

bo meril narod čilost svojih sil,
in – morda – treh najmlajši brat
pojde za vse usod iskat.⁶³

Navedbe pesmi iz zbirke *V zarje Vidove* pričajo, da se je Župančič v letih od 1908 do 1918 intenzivno ukvarjal z narodovo usodo. Razmišljal je o Slovencih v okviru jugoslovanske tvorbe, o treh bratih, ki bodo kot en sam. Avtonomistične izjave slovenskih kulturnih delavcev z leta 1921 ni podpisal. Svojega pogleda na slovenstvo v okviru jugoslovanstva ni spremenil niti po eseju "Adamič in slovenstvo" (1932), ko se je zaradi ostrih polemik moral umakniti v samoto, v Koča vas, kjer je napisal cikel pesmi *Med ostrnicami*. Eno od teh pesmi z naslovom Jaz slišim, vidim, čutim je leta 1934 objavil v reviji *Srpski književni glasnik*.⁶⁴ Tudi sicer je pogosto sodeloval pri raznih hrvaških in srbskih revijah in časnikih vse od gimnazijskih let naprej. Omenjena pesem ima tri štirivrstičnice, iz prve kitice je zaznati pesnikovo panteistično razumevanje narave in pogreznjenost vanjo, v drugi lirski subjekt sočustvuje s trpljenjem industrijskih delavcev v Trbovljah in Jesenicah, tretja kitica pa govori o ogroženem nacionalno političnem položaju Slovencev v tridesetih letih, opozori na zločin v Bazovici in znova potrdi pesnikovo jugoslovansko opredelitev:

/.../
Jaz čutim v srcu tisoč ran,
vse strele izza naših mej –
In bazoviškega poglej! –
Jaz vem, kje je naš glavni stan,
in nočem stran in nočem stran.⁶⁵

Iz Župančičevega kulturnopolitičnega delovanja v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno kakor tudi iz njegovih pesmi o narodu in domovini, ki so zbrane pretežno v zbirki s pomenljivim naslovom *V zarje Vidove* (1920), je mogoče razbrati, da je bil zagovornik političnega jugoslovanstva in da je v prvih desetletjih Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev dokaj naivno verjel v enakopravnost treh narodov, bratov, ki bodo kot eden.

---

⁶³ Prav tam, str. 53.

⁶⁴ Mahnič, "Iz pesnikove delavnice in zapuščine", str. 84.

⁶⁵ Prav tam, str. 84.

Jožica Čeh Steger

OTON ŽUPANČIČ AND THE BEGINNINGS OF SOUTH SLAVIC FORMATION

SUMMARY

Oton Župančič (1878–1949), poet, playwright, essayist, and translator, was already before World War I considered the undisputed authority in poetry. In the former Socialist Federative Republic of Yugoslavia he was showered by highest honours and vast professional attention, while after the gaining of independence of the republic of Slovenia, interest in his poetry, except for youth poetry, faded considerably. At the end of 1910, after studying history and geography at the University of Vienna and subsequently living in various European cities, he returned to Ljubljana. At the beginning of 1913 he was employed as the town archivist, right round the time Ivan Tavčar became his superior. In the same year, he married Ana Kessler, and they had a family in Ljubljana. Before World War I, he published collections of poems for adults, namely *Čaša opojnosti* (*The Goblet of Inebriation*) (1899), *Čez plan* (*Over the Plain*) (1904), and *Samogovori* (*Monologues*) (1908). In 1914 he had a ready-made collection *Razgledi*, but due to the outbreak of the war, it did not see publishing. A large part of these poems was released in the collection *V zarje Vidove*, which was released in the year 1919 under the label of 1920. In the same year, Župančič also published the anthology of poems *Mlada pota* (*Young Ways*), and in 1945 the collection *Zimzelen pod snegom* (*The Evergreen beneath the Snow*). During World War I, he, in addition, wrote children's poetry (*Ciciban*, 1915, *Sto ugank* (*A Hundred Riddles*), 1916). In 1914, he edited the newspaper *Slovan*, and in 1917 the journal *Ljubljanski zvon*. He wrote theatre reviews and ratings. Already in the years 1912/13, he performed the tasks of stage director and dramaturge. In the season 1920/21 he returned as a dramaturge to the Provincial theatre, although he was released from his archivist position only in 1922. From 1926 he was the secretary-general of the Drama Theatre in Ljubljana, and from 1929 he headed it. During his theatre years he strove vehemently for a clean and flexible speech of the Slovenian language. At the same time, he intensely translated the works of Shakespeare and other great names of European literature. He also wrote the drama *Veronika Deseniška* (*Veronika of Desenice*) (1924), while his epic poem *Jerala* remained unfinished.

In the revolutionary years of the first decades of the new state's existence, Župančič was intensely involved in the solving of the Slovene national issue. Before World War I started, he became the founding head of the revolutionar-

---

ies who strove for a political merger of the Yugoslav nations outside the Austro-Hungarian Empire. When on the 29 October 1918 the State of Slovenes, Croats and Serbs was founded, Župančič was elected president of the Cultural Section of the National Council whose members prepared a resolution on cultural autonomy, but in the light of the national threat and political events it was replaced by a declaration of liberal and intellectual workers ("Izjava duševnih delavcev") published on 23 November 1918 in the newspaper *Slovenski Narod*. The declaration no longer mentioned cultural autonomy and it was signed by most of the members of the Cultural Section, including Oton Župančič.

The toll of translating and working in the theatre between the years 1920 and 1926 caused Župančič to publish only ten or so poems during this period. He was frequently ill, and spent the greater part of 1919 recovering from asthma in Kraljevica. Here, he wrote some socially and nationally felt poems which resonate also the Italian occupation of the Croatian Littoral. These poems (S Primorja, Na molu, Kapitan Božo) were published in *Ljubljanski zvon* in 1919 and 1920.

In the first years of the existence of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the most pressing for Slovenians were national and social issues. Župančič, a native from Bela krajina (White Carniola), a man from the Slovene-Croatian border felt himself being a Slovene and Yugoslav at the same time. In 1921 he did not put his signature under the Declaration of Slovene cultural workers, who opposed the unification of the country and stood up for the preservation of the individuality of the Slovene nation, despite Ivan Prijatelj's twice visiting him at his home relating to this issue. Župančič's actions and some of his poems portray him as someone standing for an integral Yugoslav identity, however, he never went so far as to allow the abandonment of the Slovene language and culture. He disturbed the Slovene cultural-political scene most with his essay Louis "Adamič in slovenstvo" ("Adamič and Slovene Identity") (1932), in which he under the influence of Adamič's success in America reflected on internal Slovene identity, which could exist independently of language, which was in the time of Yugoslav centralism, political dictatorship and language-cultural unitarism a very dangerous thing.

Župančič's cultural-political activities during World War I and the post-War period, and his poems about the nation and the homeland, mostly gathered in the collection with a telling title *V Zarje Vidove* (1920), testify to the author's intense concern with the fate of the Slovenian nation. He called for the exit from the Austro-Hungarian Empire and for the Yugoslav political formation. In the early decades of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, he believed in the equality of the three fraternal peoples to be as one. As a Bela Krajina native, he identified as both a Slovene and a Yugoslav at the same time. But his definition of an integral Yugoslav identity in the first few decades of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes did not include language unitarism.

VIRI IN LITERATURA

- Bajc, Gorazd in Matjašič Friš, Mateja**, "Prednosti Italije pri zasedbi Julijske krajine ob koncu prve svetovne vojne", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 513–527.
- Bernik, France (ur.)**, *Oton Župančič. Simpozij 1978* (Ljubljana, 1979).
- Boršnik, Marja**, "Oton Župančič in moja generacija. (Iz pogovorov 21. novembra 1978)", *Snovanja* 12, št. 6 (1978), str. 90–92. Dostopno tudi na: http://arhiv.gorenjskiglas.si/digitar/29607169_1978_6_L.pdf, pridobljeno 19. 2. 2020.
- Cankar, Ivan**, "Slovenci in Jugoslovani", v: Ivan Cankar, *Politični članki in satire, Govori in predavanja. Zbrano delo. Petindvajseta knjiga* (Ljubljana, 1975), str. 228–238.
- Cankar, Izidor**, "Oton Župančič", v: Izidor Cankar, *Leposlovje, eseji, kritika. Prva knjiga* (Ljubljana, 1968), str. 206–212.
- Čeh Steger, Jožica**, "Ivan Cankar: veliki pisatelj in politični mislec z začetka 20. stoletja", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 663–678.
- Cronia, Arturo**, *Ottone Župančič* (Roma, 1927).
- Debeljak, Tine**, "Ob stoletnici Župančičevega rojstva", dostopno na <http://nszaveza.github.io/articles/64-ob-stoletnici-zupancicevega-rojstva/>, pridobljeno 19. 2. 2020.
- Grafenauer, Bogo**, "Vprašanje kulturne avtonomije 1918", *Zgodovinski časopis* 42, št. 4 (1988), str. 561–569.
- Mahnič, Joža**, *Obdobje moderne. Zgodovina slovenskega slovstva*, V, ur. Lino Legiša (Ljubljana, 1964).
- Mahnič, Joža**, "Iz pesniške delavnice in zapuščine", *Snovanja* 12, št. 6 (1978), str. 82–86. Dostopno tudi na: http://arhiv.gorenjskiglas.si/digitar/29607169_1978_6_L.pdf, ogled 19. 2. 2020.
- Mahnič, Joža (ur.)**, *Pripovedi o Župančiču in pomenki z njim* (Ljubljana, 2004).
- Perovšek, Jurij**, "Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 421–442.
- Perovšek, Jurij**, "Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 369–398.
- Prunk, Janko**, "Narodni programi v slovenski politični misli 1848–1945 (2)", *Teorija in praksa* 23, št. 7–8 (1986), str. 504–620.
- Rupel, Dimitrij**, "Problemi domoljubja pri Otonu Župančiču", v: *Oton Župančič. Simpozij 1978* (Ljubljana, 1979), str. 293–304.
- "Slovenski mladini", *Preporod* 1, št. 1 (1912), str. 1.
- Štuhec, Miran**, "Žive besede in prodorne misli", v: Miran Štuhec, *Žive besede in prodorne misli. Antologija slovenske esejistike prve polovice 20. stoletja* (Ljubljana, 2013), str. 267–297.

- Tesnière, Lucien**, *Oton Joupantchitch, poète slovène, l'homme et l'oeuvre* (Paris, 1931).
- Vidmar, Josip**, *Kulturni problemi slovenstva* (Ljubljana, 1932).
- Vidmar, Josip**, *Oton Župančič* (Ljubljana, 1934).
- Župančič, Ani**, *Spomini na Otona*, ur. Alenka Župančič (Ljubljana, 2019).
- Župančič, Oton**, "Pozdrav Književnemu jugu", *Slovan* 12, št. 4 (1914), str. 125.
- Župančič, Oton**, "Drju Janezu Ev. Kreku", *Ljubljanski zvon* 37, št. 11 (1917), str. 610.
- Župančič, Oton**, *Izbrane pesmi*, ur. Janko Glazer (Ljubljana, 1978).
- Župančič, Oton**, *Samogovori, Jerala, Mlada pota, Neobjavljene pesmi 1904–1915*.
Zbrano delo. Druga knjiga (Ljubljana, 1957).
- Župančič, Oton**, *V zarje Vidove, Zimzelen pod snegom, Nezbrane pesmi 1905–1949, Neobjavljene pesmi 1915–1949, Fragmenti 1915–1949*. *Zbrano delo. Tretja knjiga* (Ljubljana, 1959).
- Župančič, Oton**, *Kulturno politični članki, Govori in izjave, Neobjavljeni spisi, Dostavki. Zbrano delo. Deveta knjiga* (Ljubljana, 1984).
- Župančič, Oton**, "Odprto pismo uredniku Ljubljanskega zvona", v: Oton Župančič, *Zbrano delo. Deveta knjiga* (Ljubljana, 1984), str. 201.
- Župančič, Oton**, *Pisma II. Zbrano delo. Enajsta knjiga* (Ljubljana, 1992).

Author: **ČEH STEGER Jožica**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department for Slavic Languages and Literatures

Koroška 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **OTON ŽUPANČIČ AND THE BEGINNINGS OF SOUTH SLAVIC FORMATION**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 20 (2020), No. 1, pp. 227–252, 65 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Oton Župančič, ideologist of social/cultural renaissance, national question/issue, president of the Cultural Section, attitude towards Slovene and Yugoslav identity, patriotic poems, essay Louis Adamič and Slovene Identity

Abstract: The paper presents the literary writings and cultural-political activities of Oton Župančič in the period before the World War I and during the war with the collapse of the Austro-Hungarian Empire in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes or the Kingdom of Yugoslavia, respectively. Based on the analysis of Župančič's cultural-political activities, his poems with national(istic) and political substance published in journals/newspapers, books of poetry – notably the collection *V zarje Vidove* (In the Vitis Dawn), selected essays, notes and correspondences, it was possible with respect to the mentioned period to discern his concern for the nation's fate, i.e. his attitude towards Slovene and Yugoslav identity. As a Bela Krajina native, he identified as both a Slovene and a Yugoslav at the same time. But his definition of an integral Yugoslav identity in the first few decades of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes did not include language unitarism.